

Muurplanten op de havenmuren in het centrum van Woerden

Een inventarisatie op 13 september 2011

KNNV afdeling Stichts-Hollandse Polderland (Woerden e.o.)

Uitgave:
Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging
vereniging voor veldbiologie

Afdeling: Stichts-Hollandse Polderland (Woerden e.o.)
www.knnv.nl/stichts-hollandse-polderland

INHOUD

Inleiding	3
Aanleiding voor dit onderzoek in Woerden	4
Aangetroffen muurplanten	5
- Muurvaren (<i>Asplenium ruta-muraria</i>)	6
- Mannetjesvaren (<i>Dryopteris filix-mas</i>)	7
- Tongvaren (<i>Asplenium scolopendrium</i>) Beschermd!	8
- Steenbreekvaren (<i>Asplenium trichomanes</i>) Beschermd!	9
- Eikvaren (<i>Polypodium vulgare</i>)	10
- Zaadplanten	11
Conclusie	12
Tabel: aantallen muurplanten Haven en Emmakade	13
Aanbeveling: Beschermende maatregelen bij herinrichting haven	14

Omslagfoto:
Tongvaren naast een opstapje bij een van de steigers in de haven van Woerden.

Copyright: KNNV afdeling "Stichts-Hollandse Polderland", 2011.
Overname van delen van de tekst is toegestaan onder bronvermelding.

Inleiding

Muurplanten vormen een bedreigde groep in Nederland. Het is daarom niet voor niets dat het Ministerie van Landbouw in 1990 al een *Handleiding voor de bescherming van Bedreigde Muurplanten* heeft uitgegeven.

Alle gemeentebesturen hebben indertijd een exemplaar ontvangen om volgens die richtlijnen stads- en kademuuren te beheren.

Bij tal van restauraties van oude stadsmuren en kades in het verleden bleken na de werkzaamheden de mooie muurvegetaties voorgoed verdwenen te zijn. Na onderzoek bleek, dat de moderne rigoureuze aanpak hiervan de oorzaak was. Tegenwoordig wordt bij de restauratie van oude muren getracht de vegetatie te "transplanteren" terwijl ook de muren zelf met de oude technieken, dus met kalkmortel en op oude wijze gefabriceerde stenen, worden opgebouwd.

Al die aandacht heeft er toe geleid, dat in veel steden op muren en kades de prachtige muurvegetatie weer langzaam terugkomt.

In Woerden zijn op nog maar enkele plaatsen muurplanten aanwezig. Met de vernieuwing van het stadscentrum, restauratie van het Kasteel Woerden en herstel van de kademuuren van de Snellerbrug zijn bijna alle muurplanten verloren gegaan. Alleen langs Haven en Emmakade en op de boerderijdam naar boerderij 'Buitenlust' aan 's Gravensloot zijn nog muurplanten te vinden.

Tongvaren en Steenbreekvaren, twee wettelijk beschermde varensoorten, hebben de "grote schoonmaak" aan de haven overleefd door de min of meer veilige groeiplaats onder een opstapje aan kademuur.

Aanleiding voor het onderzoek in Woerden

De leden van de KNNV afdeling Stichts-Hollandse Polderland (Woerden e.o.) werden begin september opgeschrikt door het bericht dat de kademuren van de haven met grof geweld waren schoongespoten en dat hierbij de muurvegetatie ernstig was aangetast. De reden voor deze 'schoonmaakactie' was waarschijnlijk de Havendag die op zaterdag 20 augustus plaats vond.

Leden van de KNNV hebben op dinsdag 13 september 2011 een inventarisatie uitgevoerd. Geïnterviewd werden de kademuren van **Haven** en **Emmakade**.

Muurvaren op "schoongespoten" kademuur aan de Haven

Aangetroffen muurplanten

Tot opluchting van de inventariseerders bleken niet alle muurplanten met wortel en tak te zijn uitgeroeid. Wel waren ze ernstig beschadigd en waren de nieuw uitgelopen planten klein. De meeste en grootste exemplaren bevonden zich onder de trapjes van de steigers, waar de hogedrukspuit minder effectief was (zie voor de aantallen en vindplaatsen de tabel op pagina 13).

Steenbreekvaren en Tongvaren onder opstapje aan de Haven.

Vlak boven de waterlijn staan ook nog Zwart tandzaad, Wolfspoot en Moerasspirea.

De volgende soorten specifieke muurplanten werden aangetroffen:

Muurvaren onder opstapje aan de Haven

Muurvaren (*Asplenium ruta-muraria*)

Als muurvaren is dit de meest voorkomende soort ter plekke. Een klein varentje met bladeren verdeeld in fijne lobjes. De sporen worden gevormd op de achterkant van de volgroeide bladeren van juni tot oktober. Groeit alleen op muren.

Deze soort werd het meest aangetroffen in het onderzochte gebied. Soms als hele kleine exemplaren van nauwelijks een centimeter groot.

Mannetjesvaren boven opstapje aan de Haven

Mannetjesvaren (*Dryopteris filix-mas*)

Deze varen bevindt zich in Woerden op de havenmuren, maar kan elders ook op de grond voorkomen. Kan uitgroeien tot een stevige plant met ronde sporenkapsels op de achterkant van de bladeren in zomer en herfst.

Deze soort werd slechts 15 keer waargenomen op de kademuren. Alleen onder een van de opstapjes aan de haven kwamen 8 kleine exemplaren bij elkaar voor.

Tongvaren naast opstapje aan de Haven

Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*) Beschermd!

Hiervan werden ook enkele exemplaren aangetroffen. Deze plant heeft lange, tongvormige bladeren met streepvormige sporenkapsels op de achterkant in juli en augustus. Tongvaren is een volgens de *Flora- en Faunawet* wettelijke beschermde plant.

Slechts 11 exemplaren werden geteld waarvan twee keer 4 exemplaren bij elkaar. De meeste planten waren zeer klein.

Steenbreekvaren onder steigeropstap. Ook enkele jonge exemplaren van de Tongvaren zijn zichtbaar.

Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*) Beschermd!

Een klein, teer varentje met kleine deelblaadjes op een dun steeltje. Hiervan werden de minste exemplaren aangetroffen. Sporen worden op de achterkant van de blaadjes gevormd van juni tot september. Groeit alleen op muren. Steenbreekvaren is een volgens de *Flora- en Faunawet* wettelijke beschermde plant.

Slechts op twee plaatsen werd de Steenbreekvaren gevonden, 20 exemplaren onder een opstapje aan de Haven en nog 1 exemplaar aan de Emmakade.

Gewone eikvaren op kademuur van de Emmakade

Gewone eikvaren (*Polypodium vulgare*)

Deze varen vormt vaak het beeld dat men zich bij een varen voorstelt. De deelblaadjes bevatten ronde sporenkapsels van juli tot september. Komt ook voor op voedselarme duinhellingen.

Er werden slechts 4 exemplaren van deze soort aangetroffen, allen op de kademuur van de Emmakade.

Muurleeuwenbek op kademuur Emmakade

Zaadplanten

Behalve de bovengenoemde varens werden ook nog enkele zaadplanten gevonden die deel uit maken van muurvegetaties, zoals muursla, muurleeuwenbek (afgebeeld), wolfsfoot, moerasspirea en echte valeriaan. De genoemde soorten komen als eenlingen voor op de kademuren.

Het Muurleeuwenbekje werd op de zonkant van de kademuur van de Emmakade in grotere aantallen aangetroffen. Totaal 27 plantjes.

Conclusie

Het besluit van de gemeente om opdracht te geven de havenmuren schoon te maken was ongelukkig en onwettig, omdat twee soorten tot de lijst van beschermde planten behoren en het totaal aan muurvegetatie ook een beschermde status heeft.

Muren worden door de aanwezigheid en groei van muurplanten niet beschadigd. Dit gebeurt wel door zwaar verkeer en wortels van houtige gewassen.

De aangetroffen varens en planten bevonden zich voornamelijk onder de trapjes die leiden tot de steigers. Gevreesd wordt, dat bij vernieuwing van de steigers alsnog deze vegetatie wordt verwijderd.

Door dit kleine onderzoekje is hopelijk een bijdrage geleverd aan de bewustwording van de natuurwaarde die de muurvegetatie op de havenmuren in Woerden heeft.

Muurvarentjes doen een verwoede poging om te overleven na de 'schoonmaakbeurt' van de kademuur.

Overzicht aanwezige muurplanten tijdens inventarisatie, september 2011

Muurplanten groeiend op de kademuren van Haven en Emmakade in Woerden, september 2011.

Soorten en aantallen ter hoogte van huisnummering.

Soort	Groeiplaats	Muurvaren	Tongvaren	Steenbreekvaren	Mannetjesvaren	Gewone eikvaren	Wolfspoot	Watermunt	Zwart tandzaad	Moerasspirea	Valeriaan	Muursla	Blauw gldkruid	Muurleeuwenbek
HAVEN			B	B										
huisnummer														
2	Kademuur						1	1	1					
3	Kademuur				3		6			1				
3	Onder steigeropstap		1											
4 / 5	Onder steigeropstap	11												
5	Kademuur	10								1	1			
5 / 6	Onder steigeropstap		4		8									
6	Kademuur											5		
7	Onder steigeropstap	4												
7	Kademuur	6					1							
8	Onder steigeropstap	30	1											
8	Kademuur	25					2							
9	Kademuur	36	4		1									
9	Onder steigeropstap			20										
10	Kademuur	20												
11	Kademuur		1				2							
12	Kademuur	2			1								1	
13	Kademuur	1						1					4	
Ongenummerd tot hoek van de haven	Kademuur	6												
EMMAKADE														
huisnummer														
1	Kademuur					4								
1A	Kademuur	2												7
6	Kademuur													10
6A	Kademuur													10
t.o. Nieuwe markt	Kademuur	10												
t.o. appartementen	Kademuur	34		1										
t.o. Oudheusenstr	Kademuur	3												
7A	Kademuur				1									
Woonboot nr 20	Kademuur	5			1									
woonboot nr 22	Kademuur	1												
	Aantallen per soort	197	11	21	15	4	12	2	1	2	1	5	5	27

B = Wettelijk beschermde soort

De vindplaats in 's Gravensloot is niet onderzocht op aantallen maar daar groeit nog steeds Zwartsteel (B), Steenbreekvaren (B) en Muurvaren. Op de kademuur van de Snellerbrug groeit nog maar één Muurvaren.

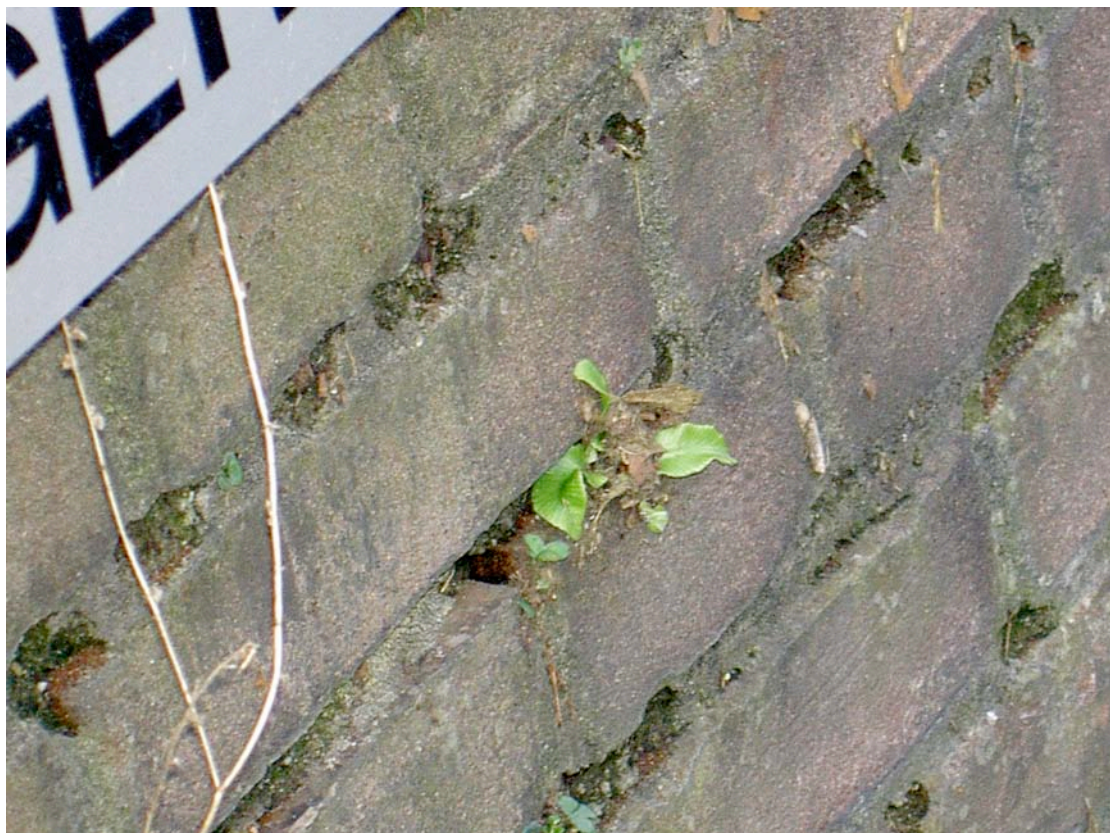
Aanbeveling:

Beschermende maatregelen bij herinrichting haven

Er zijn plannen om de haven opnieuw in te richten. Daarbij bestaat de kans dat oude steigers worden vervangen door nieuwe. Om te voorkomen dat bij deze werkzaamheden beschermde muurplanten beschadigen of geheel zullen verdwijnen verzoekt de KNNV de verantwoordelijke instanties uiterst zorgvuldig om te gaan met deze planten, een beheersplan op te stellen en dat in aanbestedingsbestekken ook vast te leggen en daarop te controleren. Voor de wettelijk beschermde planten geldt hierbij als uitgangspunt de Flora- en Faunawet.

Verantwoording

Tekst: Marijke van Damme-Jongsten en Wiebe Kreton (foto's). Inventarisatie door leden Plantenwerkgroep van de KNNV Woerden: Marijke van Damme-Jongsten, Wiebe Kreton, Bep Vergeer-Eerhart en Rita Verkerk-Deurloo.

Een zeer klein exemplaar van de **Tongvaren**

Muurvarentjes onder een steigeropstap langs de haven

Een van de grotere Muurvarenplantjes, hier beschermd tegen de 'grote schoonmaak' door de groeiplaats onder een tros van een van de schepen in de haven.

Waarschijnlijk **Brede stekelvaren**. Groeiplaats Emmakade. Nog niet gedetermineerd.